

בני ברית ישראל

מועצה אזורית דרום

יו"ר מועצה: אבי ארז
ereza100@gmail.com

עורך: יוסי רזי
razyf@013net.net

עלון מספר 20

לשכת הנשיא ויצמן לשכת המדע רחובות לשכת נתיבי השלום לשכת בנימין דה רוטשילד

שבט תשפ"ב

העלון הדיגיטלי

ינואר 2022

תוכן עניינים

דבר העורך – יוסי רזי

דבר יו"ר המועצה – אבי ארז

טיול "לשכת המדע רחובות" לגן הבוטני בירושלים – צדוק בר-אור

כיצד ניתן למזער את התחממות כדור הארץ – ד"ר אהוד גרינשפן

על קוצו של יוד - אופיר בראל

החברות הנורמליות שלי - חיה בראל

מה יהיה? מבט אל העתיד – ד"ר יאיר שרן

אבי והיטלר – כמו הומוסקסואלים – יעל ברויאר

"וכל המרבה לספר ביציאת אירופה הרי זה משובח" – תנועת הבריחה – ד"ר מירי נהרי

אליהו גלזר – צבי תדמור

היה הייתה עברית – רות קלי

חלון לעלון

יוסי רזי

החודש נערך בהיכל התרבות ברחובות כנס שכותרתו "אז מה אם אנחנו מרחובות – תושבים מספרים" כצפוי הועלו בו סיפורים, עצובים ומשעשעים, מעניינים יותר ומעניינים פחות, על ההווי של רחובות מאז נוסדה. שרתה בו, בכנס, אווירה של התרוממות רוח ונוסטלגיה. היו בו קטעים אומנותיים מהנים כולל הופעה של דני רובס, בן רחובות.

אבל בתוך כל אלה משהו צרם לי, אפילו הפריע.

רבות מן ההלצות והחידודים היו על רקע עדתי (חלקן הגדול מוכר למרבית הנוכחים) כאשר המנחה יוסי אלפי משתדל ללבות אותם מחדש עם אותה נימת גלגול וזחיחות בין עדתיים. (דוגמת - אם השם שלי היה אברמוביץ הייתי מצליח יותר) למותר לציין שעל הבמה ישבו בעיקר יוצאי עדות המזרח. כך היה גם במופע על המעברות שקיים יוסי אלפי לפני כשנתיים. גם אז כאשר שאלתי אותו לאחר המופע מדוע אין נציגות של פולנים ורומנים ואחרים שאף הם איכלסו המעברות – הייתה לו תשובה מתחמקת. וכאילו שרחובות היא גם לא ספורט ומכון וייצמן ומכבי הצעיר וגן המושבה ועולים מברית המועצות ושתי מלחמות עולם ומלחמת השחרור ותעשייה עתירת ידע ועוד ועוד.

אין ספק, היו אי הבנות, היו בעיות, היו משברים, היו נתונים אחרים שקשה לעכלם היום אבל דחילק יוסי א. ועוד כמה מהדוברים המכובדים והזחוחים – עד מתי? האם את אלה אתם רוצים לעורר מחדש אצל הדורות הצעירים שממילא אינם יודעים להגדיר את מוצאם המעורבב לחלוטין.

אימא שלי יוצאת ליטא (הגיעה לרחובות ב-1933 ביחד עם אבא שלי, יוצא הולנד, אימו ממוצא ספרדי) נהגה להגיד לי ש-צו, כלומר - יותר מדי – זה כבר הרבה פחות.

ולתשומת לב קברניטי העיר - אני באמת לא חושב שמוצדק וחכם לערוך ערב מיוחד ליוצאי עדות אשכנז.

בעלון הפעם – ד"ר מירי נהרי מתחילה לספר על תקופה מכוננת בחיי הורינו ועמנו, "הבריחה", אותן שנים שבין סוף מלחמת העולם השנייה לקום המדינה, שבהן עשו מאות אלפים את דרכם מאירופה לישראל, מהאכזבה והייאוש לתקווה ולתקומה. פרופסור אהוד גרינשפן עושה סדר (רציני) באפשרויות השונות לייצור אנרגיה לאור המשבר האקלימי הניצב לפתחנו. יעל ברויאר חוזרת אלינו מברייטון, אנגליה עם סיפור מיוחד על פגישה עם בנו של מנהיג נאצי מקורב (מאד) להיטלר. וחיה בראל תתאר לכם סצינה אנושית (מיוחדת) שהיא עברה.

וכמובן - כל שאר המאמרים; אני תקווה שיוסיפו ויעשירו אתכם וזאת גם ההזדמנות להודות לכותבותיהן המסורות.

דבר יו"ר המועצה

שלום חברים

השבוע חגגנו את ראש השנה לאילנות ביום ט"ו בשבט. מועד זה מצוין בלוח השנה העברי כראש השנה למניין השנים של פירות האילן בארץ ישראל. כיום זהו חג שמירה והגנת הטבע, נטיעת עצים ואכילת פירות יבשים. בלשכות הנשיא ויצמן ולשכת המדע תוכנן לערוך סדר ט"ו בשבט מסורתי. אך מגפת הקורונה שוב מתעתעת בנו. בשבועות האחרונים התפתח זן חדש ומדבק מאד -אומיקרון. עשרות אלפי אנשים נדבקים. בכדי לשמור על בריאות החברים הוחלט לבטל השנה את האירוע. תקוותנו שהמגפה הולכת ונחלשת, ובעזרת החיסונים, התרופות ושמירה אישית של כל אחד מאיתנו, נתגבר סוף סוף על המגפה המשבשת את חיינו.

לשכת המדע סיירה החודש בגן הבוטני בירושלים. כתבה על הסיור בהמשך.

בברכת בריאות איתנה

אבי ארז

מהנעשה בלשכות

טיול "לשכת המדע רחובות" לגן הבוטני בירושלים

ביום שלישי 4/1/22 יצאנו לטיול לירושלים לגן הבוטני ולארוחת צהריים משותפת.

החברים הגיעו באופן עצמאי ברכבם הפרטי לחניון של הגן הבוטני באזור גבעת רם כשארבע מהזוגות הגיעו ביחד בהסעה ברכבו הגדול של אבי לאופר. רכשנו כרטיסי כניסה ונפגשנו עם המדריכה של האתר ששמה מיכל.

היא הסבירה לנו שלפני קום המדינה היה גן בוטני בקמפוס הר הצופים ולאחר מלחמת העצמאות היה קושי להגיע לשם ולכן הוחלט להקים כאן גן בוטני כי בסביבות ירושלים גדלים כ- 1,200 מיני צמחי בר מתוך 1,600 בהם נתברכה ארצנו ולכן צריך להקים כאן גן בוטני שישמר את המינים הללו, עם הזמן יובאו מכל רחבי העולם צמחים וזרעי צמחים שונים ואוקלמו כאן לאחר שעברו הסגר כחוק ונבדקו שאין בהם מזיקים.

יצאנו לדרך ב"רכבת" שלקחה אותנו לחמש חלקות של הגן המחולקות ע"פ חמש היבשות מהן הובאו הצמחים והזרעים באותה חלקה.

התחלנו עם צמחיה אירופאית של עצים ושיחים אח"כ עברנו לחלקה של יבשת אפריקה ובעיקר מדרום אפריקה בה יש עושר גדול של מיני צמחים. בהמשך עברנו בסמוך לחלקה של צמחים מאמריקה (צפונית ודרומית) בהמשך לחלקת הצמחים מאוסטרליה בה יש כ- 600 מיני אקליפטוסים ורק מין אחד מהווה מזון שמתאים לדב הקואלה.

החלקה האחרונה הייתה של צמחים מיבשת אסיה.

לאחר מכן ירדנו מהרכבת והלכנו רגלית לחממה הטרופית המורכבת משני סוגי בקרת אקלים האחד טרופי של יערות הגשם והשני אקלים מדברי.

בחלק הטרופי קיבלנו הסבר על הסחלבים והצמחים הדורשים טמפ' גבוהה בשילוב עם לחות גבוהה ושמש.

ראינו צמחים רבים וכל סוג עץ עם הסיפור שלו והתאמתו לסביבת החיים שלו, ראינו גם כמה צמחי סחלב שרכים וצמחים עם שורשי אויר, בהמשך ביקרנו בחלק השני עם אקלים מדברי וצמחים סוקולנטיים.

המשכנו בסיור וראינו חלקת צמחי תבלין ורפואה וחזרנו לכניסה לאתר שם נמצאת בריכה עם צמחי מים ולוטוסים.

יצאנו מהגן הבוטני ונסענו למסעדת "אמא" בפינת רחוב אגריפס ואכלנו ארוחה טעימה ועשירה כיד המלך ובסופה נאמרו דברי סיכום ותודה למארגנים ישראל וענת והתפזרנו כל אחד לדרכו.

בסה"כ היה זה יום מוצלח מעשיר מהנה ומגבש עם אפשרויות להיכרות המשתתפים וניהול שיח פורה ומהנה בין המשתתפים וזה נתן טעם של עוד עד המפגש הבא בט"ו בשבט.

סיכום ורשם צדוק בר אור

צילומים: אבי ארז

כיצד ניתן למזער את התחממות כדור הארץ – חלק ב'

הפתרון המועדף

אהוד גרינשפן

פרופסור אמריטוס באוניברסיטת קליפורניה שבברקלי, ארה"ב

השאלה בה סיימנו חלק א' של מאמר זה (עלון 19) היתה מי ממקורות האנרגיה החילופיים (אנרגית רוח, שמש, גרעין והידרואלקטרית) מתאים יותר להשגת היעד שהוגדר בוועידת פריז למניעת קטסטרופה אקלימית ובמקביל - הרמת רמת החיים בארצות מתפתחות ואספקת אנרגיה לאוכלוסייה שתתווסף עם השנים? על מנת לענות על שאלה זו נבחן בתחילה מספר מאפיינים של מקורות האנרגיה החילופיים תוך התמקדות ברוח, שמש פוטו-וולטאית וגרעין. אשר לאנרגיה הידרו אלקטרית – רק למדינות מעטות יש אפשרות להוסיף קיבולת ייצור.

פליטת גזי חממה אף אחד ממקורות האנרגיה החילופיים אינו פולט גזי חממה בזמן פעולתו אך גזי חממה נפלטים בזמן הקמת תחנת הכוח, לשם הפקת החומרים הדרושים לבניה (כבטון ומתכות שונות) ופינוי הפסולת, ובמקרה של כורים גרעיניים (ותחנות כוח פוסיליות) גם לשם אספקת הדלק. לכן מקובל להשוות את גזי החממה שנפלטים בכל השלבים הקשורים להקמה, תפעול ופרוק של תחנת הכוח (כלומר – למעגל החיים כולו) ליחידת חשמל שתחנת הכוח מייצרת. הטכנולוגיות הנקיות ביותר הן תחנות כוח רוח וכורים גרעיניים (פולטות אותה כמות, של 12 גרם CO₂ לקילו-ווט-שעה חשמל, שהן מייצרות). בהשוואה, תחנות הידרואלקטריות ותרמו-סולריות פולטות פי 2, תחנות סולריות פוטו-וולטאיות פי 4, תחנות כח גז טבעי פי 40 ותחנות כח פחמיות פי 70.

קרקע (או ים) דרוש ליחידת חשמל מיוצרת אנרגיה גרעינית מרוכזת בהרבה מכל האנרגיות החילופיות האחרות. כמות החשמל המיוצרת ליחידת שטח תחנת כוח גרעינית היא פי 2260 מכמות החשמל המיוצרת ליחידת שטח תחנת כוח רוח ופי 380 מיחידת שטח תחנת כוח שמש פוטו-וולטאית. גם שנות פעולת תחנות כוח גרעיניות גדול בהרבה ממשך החיים של פנלים סולריים וטורבינות רוח- בין 40 ל- 80 שנה לתחנת כוח גרעינית לעומת בין 20 ל- 25 שנים לתחנת כוח רוח ובין 25 ל- 30 שנים לתחנת כוח פוטו-וולטאיות.

מיקום ברוב המדינות ישנה גמישות רבה יותר במיקום כורים גרעיניים. המוגבלת ביותר מבחינה זאת היא אנרגית הרוח. בגרמניה למשל, קיבולת משמעותית מאנרגית הרוח מיוצרת בתחנות הממוקמות בים הבלטי שבצפון גרמניה המשופע ברוחות ואילו צריכת החשמל גדולה במיוחד בדרום גרמניה. אי-לכך יש צורך בהקמת קווים ארוכים ויקרים להובלת חשמל במתח גבוה. גם הפיזור של תחנות רוח ותחנות שמש על פני שטחים גדולים מגדיל מאד את רשתות החשמל הדרושות להובלת החשמל לצרכנים ומייקר את החשמל מרוח ושמש. לדוגמא, כ- 6,000 קילומטר של קווי חשמל חדשים נדרשים בגרמניה כדי לגרום למימוש "מהפיכת האנרגיה" (ה- Energiewend), שהיא מעבר לאנרגיות רוח ושמש תוך כדי סגירת תחנות כח גרעיניות). עד סוף 2018 נבנו רק כ- 150 קילומטר.

זמינות יתרון גדול נוסף של אנרגיה גרעינית הוא שניתן להפעיל את תחנות הכוח ובהספק מלא 24 שעות ביממה 7 ימים בשבוע ללא תלות במזג האוויר. תפוקת החשמל של תחנות כוח רוח

משתנה משעה לשעה, מיום ליום ומעונה לעונה. תפוקת החשמל של תחנות כוח שמש משתנה אף יותר; הן אינן מייצרות חשמל בלילות ובשעות יום מעוננות. בעיית נוספת היא אי היכולת לחזות בבירור את תפוקת תחנות כוח הרוח והשמש ולהסתמך על כך לצרכי תכנון האספקה. בכדי להתאים את ייצור החשמל לצריכתו, יש לגבות את תחנות הרוח והשמש על-ידי שילוב של תחנות לייצור חשמל שאינן תלויות בשעת היום ובמזג האוויר. כך מתייקר ייצור החשמל מרוח ושמם, ובמדינות, כדוגמת גרמניה, שבוחרות לעשות חלק מהגיבוי באמצעות דלק פוסילי, נמשכת פליטת גזי החממה, אף אם בשיעורים נמוכים יותר. מעניין לציין שמחיר החשמל בגרמניה גדול היום בהרבה ממחירו לפני שהתחילו ב"מהפכת האנרגיה". הטרגדיה הגרמנית היא שעד כה לא קטנה כמות גזי החממה שמדינה זו פולטת וגרמניה קונה לא מעט חשמל גרעיני מצרפת השכנה....

אגירת אנרגיה נכון להיום ניתן לאגור חשמל שמיוצר מרוח או משמש במצברי חשמל, באמצעות:

אגירה שאובה – שאיבת מים בשעות שיא יצור החשמל לאגם גבוה והזרמת המים דרך תחנה הידרואלקטרית בשעות שהצריכה עולה על הייצור (כדוגמת האגירה השאובה בגלבווע); דחיסת אויר ללחצים גבוהים ואגירתו במכלים או בחללים תת-קרקעיים אטומים ושימוש בו להפעלת טורבינות גז,

אנרגיה כימית – כדוגמת יצור מימן (למשל על-ידי אלקטרוליזה של מים) ושימוש בו כדלק נקי בשעות צורך.

אנרגיה תרמית – כדוגמת חימום מלח מותך למאות מעלות צלזיוס ושימוש באנרגיה זו לייצור חשמל (למשל, ייצור קיטור להפעלת טורבו-גנרטורים).

הפתרון הכלכלי ביותר שונה ממדינה למדינה. פתרונות אחרים צצים חדשים לבקרים; תוך כדי כתיבת מאמר זה קראתי שחברת פולקסווגן מתכננת את המכוניות החשמליות שלה כך שהמצברים שלהן ישמשו גם לאגירת חשמל עבור רשת החשמל הארצית, ובשוויץ פיתחו שטה לאגירת אנרגיה המבוססת על שימוש בעודפי חשמל להעלאה אנכית של לוחות בטון כבדים באמצעות מנופים גבוהים. בשעות המחסור בחשמל מורידים את לוחות הבטון ובאנרגית הגרביטציה מסובבים גנרטורים לייצור חשמל. זוהי גירסה אלטרנטיבית לאגירה שאובה שניתן ליישמה גם באזור ללא אגמים.

כדאיות כלכלית

עד לפני שנים ספורות מחיר ייצור יחידת אנרגיה חשמלית (קו"ט-שעה) בכורים גרעיניים היה נמוך ממחיר הייצור בתחנות כח רוח ושמם. אך מחיר ההתקנה של פנלים פוטו-וולטאים וטורבינות רוח הולך ויורד בקצב מהיר ובמדינות רבות מחיר ייצור חשמל מתחנות רוח ושמם נמוך ממחיר חשמל גרעיני. אך כפי שצוין למעלה, הצורך באגירת אנרגיה (או בתחנת כח לגיבוי) ובקווים ארוכים מאד לאיסוף החשמל והובלתו מייקרים מאד את מחיר החשמל לצרכן ממקורות אלה. מה שמקל על הבחירה להקים תחנות כוח רוח ושמם הוא המחיר הנמוך ליחידה זמן ההקמה הקצר; סכום הכסף שיש לגייס לשם הקמה של תחנת כוח גרעינית גדול בהרבה וגם הזמן להקמתן גדול משמעותית וגורם להוצאות מימון נוספות. (בשנים האחרונות

מקדמים בעולם פיתוח כורים קטנים שאפשר יהיה לייצר בבת-חרושת ולהתקין בזמן קצר יחסית).

הפתרון המועדף

השילוב המועדף של תחנות כוח המבוססות על אנרגיות חילופיות ומתקנים לאגירת אנרגיה שונה ממדינה למדינה. בגרמניה, למשל, אימצו, כאמור לעיל, מדיניות של סגירת הכורים הגרעיניים והקמה מסיבית של תחנות כוח רוח ושמם (למרות שגרמניה איננה משופעת בשמש). בצרפת השכנה (שמשופעת יותר בשמש) החליטו לייצר את מרבית החשמל בכורים גרעיניים. הדבר אירע בעקבות משבר האנרגיה של שנת 1973 שהביא את ממשלת צרפת להחליט להשתחרר מהנפט של המזרח התיכון על ידי החלפת תחנות כח פוסיליות בכורים גרעיניים. צרפת השיגה את המהפך האנרגטי תוך כ- 15 שנים בלבד! אם העולם היה מאמץ היום את מדיניות האנרגיה של צרפת בשנות ה-70 לא הייתה בעיה להשיג את היעד שהגדירה

ארץ	אנרגיה גרעינית	אנרגית רוח ושמם	אנרגיה הידרואלקטרית
צרפת	72.0	3.0	11.0
שבדיה	41.0	10.2	39.0
אוקראינה	53.5	0.7	4.2
בריטניה	25.0	25.0	0.0
ארה"ב	19.7	10.9	6.6
רוסיה	19.0	0.0	17.0
גרמניה	11.6	22.2	0.0
בכל העולם	10.2	6.6	16.3

ועידת פריז. הטבלה הבאה משווה את התרומה היחסית (באחוזים) של מקורות שונים של אנרגיה חילופית במספר מדינות נכון לשנת 2018 (מאז יש גידול יחסי באנרגיות רוח ושמם והקטנת מה באנרגיה גרעינית):

כשליש מהחשמל בעולם מיוצר על-ידי אנרגיות חילופיות שרובו כ- 80%, מיוצר בתחנות כח הידרואלקטריות וגרעיניות.

מחקרים רבים שנערכו בשנים האחרונות בארה"ב ובאירופה מגיעים למסקנה שהדרך היעילה ביותר להשיג את המטרה שהומלצה בוועידת האקלים של פריז הוא שילוב של כל מקורות האנרגיה החילופיים באופן אופטימלי לכל מדינה. כלומר: כורים גרעיניים אמורים לפעול בשעות ללא שמש או רוח ואילו בשעות השיא של ייצור חשמל ממקורות אלה תופנה האנרגיה הגרעינית יופנה לייצור מימן (למשל, ע"י אלקטרוליזה של מים) או לאגירה כאנרגיה תרמית או באחת הדרכים האחרות שתוארו למעלה. המימן עשוי להחליף דלק פוסילי לתחבורה. יש לציין שיעיל יותר להפיקו מהאנרגיה של כורים גרעיניים (המחממים את המים בתהליך ייצור החשמל) מאשר מאנרגית רוח, שמש פוטו-וולטאי וחשמל הידרואלקטרי. בארצות הברית וגם במוסדות בינלאומיים שמושבם באירופה פועלים במרץ על תכנון מערכות אנרגיה משולבות (Integrated Energy Systems) מעין אלה.

להלן מספר התפתחויות בשנה האחרונה:

חברה משותפת לטרה-פאוור (הנתמכת ע"י ביל גייטס) וג'נרל-אלקטריק, בתמיכה כספית של משרד האנרגיה של ארה"ב, הודיעה על תוכניתה לבנות כור מתקדם מקורר נתרן נוזלי שיעביר את האנרגיה הגרעינית המשתחררת למלח מותך שיחומם לטמפרטורה גבוהה (פי 2 מטמפרטורת המים בכורים הפועלים היום מסחרית) ויאוחסן במכלים מבודדים תרמית. זו תהיה הדגמה של חוליה מרכזית של מערכת אנרגיה משולבת. מתקן ההדגמה יוקם במדינת ווימינג באתר בו פעלה תחנת כח מתודלקת בפחם ומתוכנן להכנס לפעולה ב 2028.

הנשיא עמנואל מקרון הודיע לאחרונה שצרפת "שואפת להפוך עד 2030 ל"שחקן מוביל" בתחום המימן הירוק. כשם שעד כה היא מובילה בייצור חשמל גרעיני. הכוונה להפיק את המימן מאנרגיה גרעינית והדבר יחייב הקמת כורים גרעיניים בטכנולוגיות חדשות גם חברות חשמל המפעילות כורים גרעיניים בקנדה ובארה"ב הודיעו השנה על כוונתן לעבור ולהשתמש בכורים להפקת מימן, במיוחד למשק התחבורה.

גם סין מצהירה (נקווה שאכן כך) על האסטרטגיה שלה להשתחרר מהתלות בפחמן עד 2050 ומתכננת להקים לשם כך לפחות 150 כורים חדשים במהלך 15 השנים הבאות בעלות מוערכת של עד 440 מיליארד דולר. אך יש לציין שסין ממשיכה להקים במקביל תחנות כח פחמיות בכדי לענות על קצב הגידול בצריכת החשמל. סין גם מפתחת כורים גרעיניים מיוחדים לחימום מבנים (חימום בייג'ין בחורף) שיהיו בטוחים מספיק לתפעול בעיר או סמוך מאד אליה.

סיכום

הפתרון המועדף להשגת היעד שהוגדר בוועידת פריז הוא החלפת כל תחנות הכח המופעלות היום בדלקים פוסיליים בשילוב אופטימלי של כל מקורות האנרגיה החילופיים והגדלה משמעותית בהספק ייצור החשמל בהשוואה להספק הנוכחי. השילוב האופטימלי של מקורות האנרגיה יהיה שונה במדינות שונות אך חשוב שיכלול כורים גרעיניים שייצור החשמל (ואנרגיה תרמית) שלהם מרוכז, אינו תלוי במזג האויר ובעונות השנה, ואינו זקוק לאגירת אנרגיה ולקווים ארוכים להובלת החשמל.

לפי הערכת סוכנות האנרגיה הבינלאומית (International Energy Agency) השינוי הרדיקלי של מערכת האנרגיה העולמית הנדרשת כדי להשיג אפס נטו פליטות CO₂ ב-2050 ואספקת אנרגיה שמאפשרת רמת חיים סבירה לכל אוכלוסיית העולם יחייב הגדלת ההשקעה השנתית באנרגיה בעולם מקצת יותר מ-2 טריליון דולר לכמעט 5 טריליון דולר עד 2030 וכ 4.5 טריליון דולר עד 2050.

על קוצו של יוד

אופיר בראל

תופעת הפייק ניוז הפכה לאחת התופעות המסקרנות והמדוברות ביותר ברחבי העולם בשנים האחרונות. הדבר מתבטא, בין השאר, בנטייה של פוליטיקאים לכנות כל סיפור שלא מוצא חן בעיניהם "פייק ניוז" (גם כשהוא אמיתי לחלוטין). היא מתבטאת גם במאמצים הרבים שמקדישים חוקרים שונים, בנסיון להבין מדוע אנחנו, גם האינטליגנטים ביותר שבינינו, מאמינים לפייק ניוז.

אנחנו יודעים היום, למשל, שהתפיסות המוקדמות שלנו **משפיעות** על ההחלטה שלנו איזה מידע לצרוך ואיזה לדחות. כך, מידע כוזב שיעלה בקנה אחד עם האמונות המוקדמות שלנו, ייתפס כאמין, בעוד שמידע אמין שמנוגד להן- יידחה. אנחנו גם יודעים, שפייק ניוז מוצלח הוא כזה **שמעורר** בנו רגשות שליליים- בייחוד של פחד, ספק וכעס. זאת, מאחר והם מניעים אותנו לבצע פעולה, שלא כמו רגשות שליליים אחרים, כגון עצב.

אולם, מסתבר שישנו עוד מאפיין אנושי אחד, שניצולו עשוי לפתות אותנו להאמין לחדשות מזוייפות.

באוגוסט 2019, התפרסם בכתב העת *Journal of Consumer Psychology* שבארה"ב מחקר שנוגע לאופן שבו אנו תופסים את אמיתותם של משפטים כתובים. במסגרת המחקר, המשתתפים חולקו לשתי קבוצות והם התבקשו להעריך עד כמה המשפטים שמוצגים לפנייהם הם נכונים. שתי הקבוצות קיבלו שני סוגים שונים של הצהרות- הקבוצה הראשונה קיבלה הצהרות, שהמילים בהן היו מסודרות לפי סדר ה-ABC, (למשל, *Aspen Moisturizes Skin*, שבו סדר האותיות הוא A,M,S). לעומת זאת, הקבוצה השנייה קיבלה הצהרות, שבהן המילים לא היו מסודרות לפי הסדר הזה (למשל *Vufferil Eases Pain* שבו סדר האותיות הוא V,E,P) במהלך הניסוי נמצא, באופן עקבי, שהצהרות בהן המילים היו מסודרות בסדר ה-ABC נתפסו בעיני המשתתפים כאמינות יותר מאשר סוג ההצהרות השני, גם כאשר לא ידעו להסביר מדוע. בחלקו השני של הניסוי, החוקרים בדקו האם ניתן להטות את הנטייה השיפוטית הזו לכיוון השני, כלומר- האם הצהרות שבהן המילים מסודרות בסדר ABC הפוך יזכו גם כן לרמת אמינות גבוהה.

לשם כך, קבוצה אחת נחשפה לשיר ה-ABC המוכר, שהוא מושר באופן המוכר וקבוצה שנייה נחשפה לשיר הזה, שהושר באופן הפוך (מהסוף להתחלה). לאחר מכן, החוקרים הציגו בפני הקבוצות הצהרות בהן האותיות הראשונות של המילים בה מסודרות בסדר הפוך (כלומר, מ-A ל-Z). דוגמה להצהרה כזו היא "Uccuprin Strengthens Heart". הצהרות מהסוג הזה נתפסו כאמינות יותר בעיני משתתפים שנחשפו לשיר ה-ABC הפוך, מאשר המשתתפים שלא נחשפו לשיר הזה.

מדוע זה קרה?

המוח האנושי אוהב לארגן את המידע שהוא מקבל מהעולם החיצון לפי סדרים, הרגלים ושיטות מוכרים וקבועים- בין אם מדובר בדעות קדומות, בסדר מספרי או בסדר הפוך של ה-ABC. לדברי פרופסור דן קינג (Dan King) מה *University of Texas Rio Grande Valley*, אחד

מעורכי המחקר, המשמעות היא שכאשר אנו מוצאים מידע שתואם את הסדרים אותם אנו מכירים, אנו נרגיש באופן תת-מודע שהוא נכון ושנחנו יכולים לסמוך עליו. בהקשר לעולם הפייק ניוז ניתן לומר, שגורמים זדוניים שרוצים להפיץ פייק ניוז, עלולים לאמץ את הנטייה האנושית להאמין יותר להצהרות "מסודרות" על מנת לשכנע אותנו להאמין להצהרות כוזבות. הדרכים שבהן פייק ניוז מצליח להשפיע על המוח האנושי הן מרתקות וזוהי רק אחת מהן. רוצים לשמוע עוד כיצד גם מוחות מבריקים יכולים ליפול בפח של הפייק ניוז בגלל מאפיינים פסיכולוגיים מולדים? ומה ניתן לעשות כדי לצמצם את הסיכוי שלנו זה יקרה? אתם מוזמנים לעקוב אחרי **באתר שלי**, **בעמוד הפייסבוק שלי** או לשמוע על כך **בהרצאותיי**.

החברות הנורמליות שלי

חיה בראל

ניסיתי לברוח מהמקצוע שלי כמה שיותר. עיתונאית חוקרת ארבעים שנה, שיוצאת לגמלאות, יכולה להתנהל בשני אופנים: להמשיך לדאוג לקונים למרכולתה או להפסיק לגמרי. אני בחרתי באפשרות השנייה. שוטטתי בגשם, קניתי מתלה לאמבטיה להלבשה תחתונה, בישלתי תבשילים בבישול ארוך, למדתי להחליף נורות ולתקן את הקומקום. התחלתי לחיות חיים של אישה פשוטה, לא חשובה. חשובה רק ליקיריה. נורמלית.

נורמלית- מילה שהתחלתי לתהות על קנקנה ביתר שימת לב רק לאחרונה. רוצח מבית נורמטיבי, מתאבדת שבאה ממשפחה נורמלית. מה זה נורמלי? בן למשפחה נורמלית שעבר על החוק, צרך סמים, רצח, האם משפחתו נורמלית? בן למשפחה נורמלית שהצליח בעסקים, התגרש שלוש פעמים והואשם בהתעללות בנשותיו הוא בן למשפחה נורמלית? ובכלל, כל העניין הזה של אבות אכלו בוסר...או הפוך...אין לי תשובות. התנהלתי לי בין הסירים, הנכדים והכביסות והייתי מאושרת. אבל לאחת כמוני נמאס. כמה אפשר. ה"קוצים בתחת" שאפיינו אותי בצעירותי הזדקרו שוב...ואני בת שבעים!

"הו, אלוהים, אלוהים, לאן? ואני אדם." משפט מופלא משיר מופלא של יעקב שבתאי. היימלט אדם מגורלו? ואם זה גורלי, תמיד אוכל לקחת פסקי זמן כי למדתי להיות אישה מבשלת, מכבסת ונהנית מכל רגע אבל עכשיו שוב...חזרה לעבודה. איך מתחילים לשוב?

התבוננתי בסביבתי הקרובה וגיליתי אנשים מרתקים, שאספתי במשך השנים. מחלקם נפרדתי בעל כורחי מסיבות גורל... וחלקם ממשיכים להתנהל סביבי ואני סביבם בריקוד החיים שאינו נצחי.

א' נפטרה ממחלה לפני עשר שנים. אומנית מתייסרת שהקריבה את חייה למען האומנות. הסתובבה בארץ ובעולם עם הצגות שכתבה, ביימה והציגה. איתה בחרתי לקיים ראיון דמיוני, אם הייתה יושבת עכשיו לפני, במטבח שלי, על כוס קפה או תה שאמזוג לה מקומקום אמיל חדש ואדום, שקניתי באיזה שוק אומנים, והיא תאהב. ב' מלווה אותי מאז ימינו באוניברסיטת

ניו-יורק. שנים הייתה מפיקה ברשתות הטלוויזיה הגדולות בארצות הברית, והיום, אחרי שהתאלמנה מבעלה השלישי, שאותו ראתה רק בחופשות בישראל, היא מנסה לעשות חשבון נפש, בעזרת. אותה הייתי רוצה לשאול אם הייתה עושה דברים אחרת אחרי שבנה הואשם, נשפט וריצה שנתיים מאסר על סחר בסמים. והשלישית ג', הייתה קולגה בעבודה לאורך עשרות שנים. היא פרשה לפניי ועדיין לא מצליחה להסתגל לחיים שאחרי המקצוע. בשיחתנו האחרונה, לפני כמה חודשים, אמרה לי שכמות כדורי ההרגעה שנכנסת לגופה "יכולה להרוג פיל". ג' שרדה כל חייה בנישואין לא מספקים, בעבודה לא מספקת ועם זאת ממכרת ועם ילדים לא מספקים. היחידה שבחרה "לא לאמלל ילדים בגלל מה שאני" היא א'. היא אימצה ילד כשהייתה בת חמישים והוא נשאר יתום מאם בן עשר. כולן אמרו לי, גם א' בדמיוני, שלא היו משנות כלום בחייהן. לא האמנתי. כבר לפני יותר מעשר שנים כשליווייתי את א' בזמן המחלה שלה, נפגשנו בבית קפה קטן בכיכר מילאנו בתל אביב. ב' הצטרפה. היא הייתה בחופשה בארץ. א' הייתה חיוורת, רזה וחסרת כוחות. ב' כהרגלה, תזזיתית, קולנית וחסרת סבלנות. כימיה לא הייתה ביניהן ואני הצטערתי על שיזמתי את הפגישה. א' השתדלה. היא תמיד חושבת על האחר. קל לאהוב אותה. "מה אני צריכה להרגיש" נהגה לשאול אותי. היא באמת לא ידעה איך ומה לגבי רגשותיה. עם השחקנים שעבדה איתם הייתה חדה כתער והיטיבה לזהות רגשות דקים ובלתי בולטים, של אחרים. ב' השתלטה על השיחה, ודיברה כמו תמיד, על עצמה. א' התעניינה בשארית כוחותיה וב' אפילו לא הבחינה במאמץ. ב' פיארה את חייה האמריקאיים ורק אני, ואולי גם א' ברגישותה, הבחנו מבעד למילים, מילים, מילים, עד כמה חייה של ב' שבירים ועצובים.

ג' צלצלה אלי כשא' נפטרה. הרגשתי שהיא משתתפת בצערי. חוש הומור סרקסטי יש לג'. היא נהנתה ממעמד של "מפורסמת" מאז צעירותה וזלזלה ביתרונות שהמעמד היקנה לה. נולדה עם כפית כסף בפה למשפחה ידועה ומבוססת והחיים שלה היו מתוכננים. את הבומבה חטפה כשפרשה. לא כשלא הצליחה להביא ילדים במשך שנים ולא כשהתאלמנה. רק כשפרשה. היופי הועם. החנפנים נעלמו ונאלמו. ג' חזרה להיות ילדה מפונקת בת עשר, מלכת הכיתה. בלי כיתה.

א' איננה. ב' לא באה לחופשות בארץ. את ג' לא פגשתי שנים וכשהיא או אני מצלצלות, קשה לי להבין את דבריה כשהיא מלהגת עטויה בשרעפי כדורי הרגעה. אני חיה לי מיום ליום ולא מפסיקה לתהות, רק לאחרונה, מי מאיתנו הכי נורמלית, ובאמת? זה ממש לא משנה.

@כל הזכויות שמורות

חיה בראל

מה יהיה? מבט אל העתיד והפעם: חקר המח ועתיד הפרטיות – רשימה שלישית

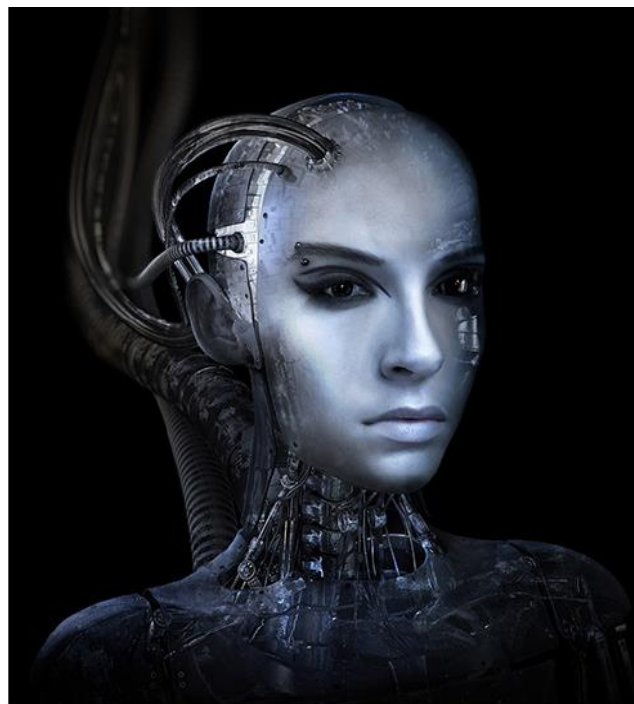
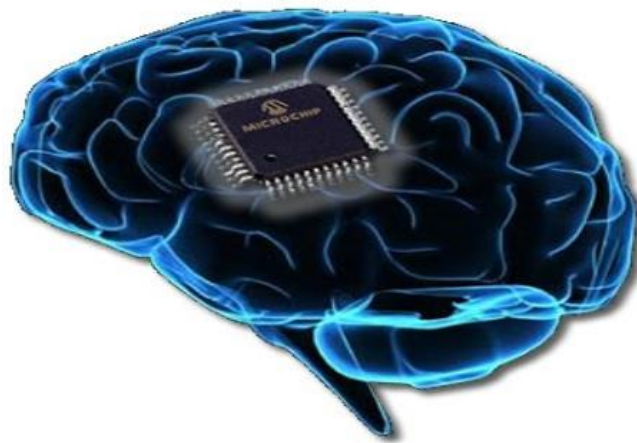
ד"ר יאיר שרן, ראש הקבוצה לתובנת העתיד

ברשימות קודמות ראינו כיצד טכנולוגיות חדשות שמשמשות אותנו כבר היום בחיי יום יום, ועתידות להתפתח עוד בשנים הקרובות, חודרות לפרטיותנו וחושפות אותה עוד ועוד. כך נכון לגבי טכנולוגיות המידע והתקשורת שבלעדיהן כבר לא ניתן לתפקד, וכך לגבי טכנולוגיות מדעי החיים (ביולוגיה) והרפואה החושפות את נתונינו הביומטריים הכמוסים ביותר. ואם בכך לא די מסתבר שטכנולוגיות מפציעות בהן עוסקות מעבדות ברחבי העולם עתידות "לחדור" לתוך ראשינו ולחשוף את מחשבותינו. המידע האצור במוחנו והמחשבות הכמוסות החולפות בו עלולים להיות חשופים וגלויים. שימושים כמו "קריאת מחשבות" ו"העברת מחשבות" שהיו עניין למדע בדיוני או תעלולים של קוסמים למיניהם, הופכים להיות מציאותיים בזכות שילוב יכולות וטכנולוגיות מתחומים שונים. טכנולוגיות דיגיטליות, מדעי החיים וחקר המח כמו גם ננוטכנולוגיה חוברות יחד לממש אפשרויות כאלה. הדחף לפיתוח יכולות כאלה נובע מצרכים חשובים. סיוע לנכים להפעיל מכשירים בכוח החשיבה בלבד, העברה חשאית של פקודות בשדה הקרב, העברת מסרים בין אנשים ללא צורך בדיבור ואפילו בידור ומשחקים. לאחרונה, למשל, נחשפנו לניתוח חדשני בבית החולים איכילוב שם הושתל, בחולת דיכאון, שבב שהוא קוצב המתחבר לעצב הראשי המחבר את הגוף למוח. דרכו מועברים זרמים חשמליים לתאי עצב במוח המפרישים חומרים שידועים כמסייעים לטיפול בדיכאון. השבב נשלט מרחוק על כל המשתמע מכך. זה אינו הניתוח החדשני היחיד מסוג זה המתבצע בארץ ובחו"ל וכבר דנים באפשרות להכלילו בסל התרופות.

אחת הטכנולוגיות המדוברות היא "תקשורת בין מוחית" או "רדיוטלפטיה". בטכנולוגיה זו ממירים סיגנלים עצביים לגלי רדיו וההפך. זאת על ידי השתלת ננו-משדרי רדיו וקולטני רדיו בתוך רקמת המוח. לחילופין נבחנת האפשרות להשתמש בטכנולוגית הדמיה מוחית כמו EEG לאפשר תקשורת בין אנשים. גלי מוח של האחד מפוענחים על ידי מערכת חיצונית ומועברים ישירות אל השני. על פי דו"ח בריטי "עד 2035 יפותח צ'יפ מידע שיחבר ישירות למוח של המשתמש. מידע ואפילו תכניות בידוריות יוכלו להיות מוקרנים ישירות לחושים של המשתמש. פיתוח נוסף יאפשר העברת מסרים מהמוח של האחד למוח של חברו. להתפתחות כזו תהיה משמעות רבה בתחומי בטחון וצבא כמו גם בתחומים אזרחיים מגוונים." כבר כיום נמצאים בשוק מוצרים בתחום המשחקים המאפשרים לשחקן לתפעל משחק בכוח המחשבה. המערכת מזהה ומעבדת פעילות מוחית בזמן אמיתי על ידי חישה של שינויי מתח חשמלי הנגרמים על ידי הצתת נוירונים במוח. על בסיס רעיונות דומים פותחו כלים לגילוי רגשות כמו פחד והתרגשות, כמו גם מערכות לניהוג כיסאות גלגלים על ידי נכים באמצעות קובע מיוחד המצויד בחיישנים לגלי מוח.

אליה וקוץ בה. אם תהיה בידינו טכנולוגיה רגישה ואמינה לקליטת גלי מוח ועיבוד המידע עד כדי פיענוח המסרים המועברים על ידי גלים אלה, אזי נפתחת האפשרות לגורם שבידו

הטכנולוגיה לקלוט ולפענח מחשבות בלי ידיעתו של האדם אחריו הוא עוקב. מידע זה ניתן להקלטה ולפיענוח בכל עת. בדומה להקשבה ולהקלטה בסתר של שיחות בין אנשים. כך יתאפשר אולי מעקב בסתר אחרי מחשבות. הדבר הפרטי ביותר, המוגן ביותר, הופך להיות לפתע חשוף לאחרים. טכנולוגיה כזו עלולה להיות דו סטירית. לא רק שיתאפשר לקלוט גלי מוח ולפענחם, אלא יתאפשר גם לשדר מידע ש"ישתל" במוח אליו שידרנו. נפתחת הדרך ל"השתלת מחשבות". עוד ארוכה הדרך אבל האפשרות נראית באופק.

אבי והיטלר – כמו הומוסקסואלים

ראיון עם בנו של פושע מלחמה

יעל ברויאר, ברייטון, בריטניה

כשעמדתי בצפירות של ימי הזיכרון לשואה ולגבורה בתיכון קציר בשנות השמונים, לא עלה על דעתי שיום אחד אפגוש את בנו של מי שהיה יד ימינו של היטלר ושהראיון איתו ישודר בערוץ טלוויזיה בריטי וגם- שנים רבות אחרי סיום התיכון- במסגרת שידורי יום השואה באתר מאקו בישראל. אבל מטעם עבודתי כעיתונאית בערוץ הבריטי 'לייטסט טיווי' פגשתי את ניקלאס פרנק, עיתונאי וסופר גרמני, בנו של הנס פרנק שהיה פרקליטו ויועצו של הפיהרר שאף מינה אותו למושל פולין במלחה"ע ה-2. שוחחתי איתו על הספר שחיבר על אביו, 'בצלו של הרייך', ועל דרכי ההתמודדות שלו עם המורשת האימה שהותיר אחריו. ניקלאס סיפר לי בין השאר על יחסו המיוחד של אביו להיטלר והדגיש: "אבי אחראי למחנות ההשמדה". לאחר המלחמה הוא הוצא להורג בעקבות משפטי נירנברג.

למרבה הפלא, מספר פרנק כי היחס של אביו לפיהרר היה יותר מסתם אהבה רגילה. היה בו מרכיב של הומוסקסואליות. "פסיכולוג אחד אמר כי אבא שלי היה סוג של הומוסקסואל. הייתי באמת שמח אם הוא מגשים את ההומוסקסואליות שלו אבל אז ייתכן שלא הייתי פה היום.

בנו של היועץ המשפטי הנאצי הסביר כי למרות שההיסטוריה המשפחתית מכאיבה לו, כל מה שיש בליבי ובראשי אלה קורבנותיו של אבי, שהיה אחראי לכיבוש פולין ולמחנות ההשמדה. בשנים האחרונות הוא מתעד את סיפורו של אביו "אני לא הקדשתי את חיי לאבי ומצד שני תמיד אמרתי לעצמי, עוד בהיותי צעיר, שלא אתן לאבא שלי להרוס את חיי" הסביר. "אז נהייתי עיתונאי וכשמלאו לי 50 התחלתי לספר את הסיפור שלו ולכתוב את הספר נגד מעשיו הנוראיים של אבי, וגם נגד אימי. אבל אבי מעולם לא הרס את חיי, נהייתי עיתונאי וזה דבר שאני אוהב."

זיכרון ילדות

פרנק נולד בשנת 1939, זמן קצר לפני מלחמת העולם השנייה. אביו הוצא להורג כשהיה בן שבע. "הסצנה החשובה ביותר שאני זוכר ממנו היא שכשהייתי ילד ממש קטן רצתי מסביב לשולחן עגול וגדול בניסיון להגיע לזרועותיו", שיחזר. "אבי סירב ואמר לי 'מה אתה רוצה? אתה זר, אתה לא שייך למשפחה שלנו' ואני בכיתי. הייתי בערך בן 3 וזה נחרת בנשמה שלי. להיות דחוי על ידי אחד מההורים שלך זה באמת נורא."

הספר שחיבר פרנק עוסק בנקמה. "אני עדיין פוחד מעתיד גרמניה כי יש עדיין נאצים" הוא הסביר. "מצד שני, תמיד אמרתי שהחיים חזקים יותר. אשמה זה תמיד משהו אישי ואתה לא יכול להאשים קבוצה גדולה של אנשים."

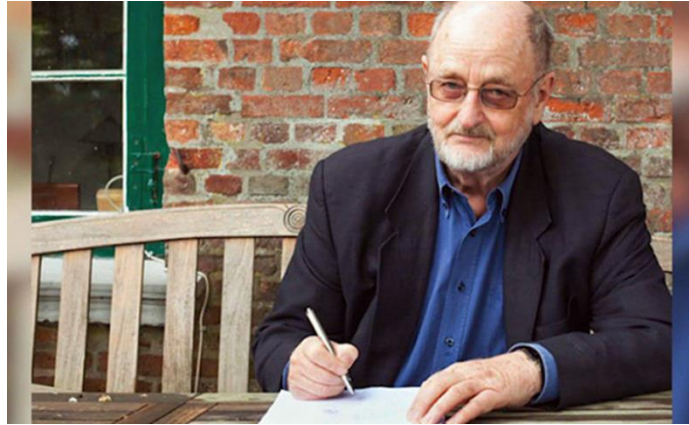
"כולם בגרמניה צריכים להתמודד עם זה ומה שחסר זה הידע על זה, לא הבושה." הדגיש פרנק. "הם לא צריכים להרגיש אשמה, הם צריכים להכיר במה שהדורות הקודמים עשו. אנחנו הגרמנים בנינו את מכונת המוות הנוראית ביותר בעולם אז אנחנו צריכים להתמודד עם זה. אנחנו צריכים להבין בימים אלה איך להתמודד עם זרים ומהגרים וזה לא קורה."

העיתונאי הגרמני טען כי אביו לא היה שטוף מוח. "הוא ידע בדיוק מה הוא עושה", אמר. "ביומנים מתקופת נעוריו אין משפט אחד אנטישמי, אלא משפטים נגד הצרפתים שלקחו את הבנות הגרמניות. הוא לא היה אנטישמי" לדבריו, אבא שלו פעל כפי שפעל - פשוט העריץ את הפיהרר. "אם היטלר היה נגד הבריטים, הוא היה אומר את אותם המשפטים הנוראיים נגד הבריטים. הוא רצה לרצות את היטלר."

יותר מכל נצרב בזיכרוני פרט מסוים מהשיחה עם ניקלאס פרנק. הוא סיפר לי שהוא רכש באינטרנט את מדי האס אס של אביו והלביש את הדחליל בגינת ביתו בבגדים הללו. "למה אתה צריך לעשות את זה לעצמך", שאלתי אותו. "למה אתה צריך להזכיר לעצמך את מעשיו

של אביך בכל יום ויום, כשאתה יוצא לגינה?". "אני זוכר את מעשיו הנוראיים של אבי יום יום בכל מקרה, אבל כך אני לועג לו והופך אותו לקריקטורה", הוא השיב.
לצפייה בראיון המלא:

[ab_channel=LatestTV&https://www.youtube.com/watch?v=x4STjfNtuY4](https://www.youtube.com/watch?v=x4STjfNtuY4)

צילום: Latest TV Brighton | ניקלאס פרנק

צילום: Latest TV Brighton | הנס וחיילי SS

צילום: Latest TV Brighton | ניקלאס הקטן והוריו

"וכל המרבה לספר ביציאת אירופה הרי זה משובח" – תנועת הבריחה

ד"ר מירי נהרי – יו"ר עמותת מורשת הבריחה *

מטבע הלשון "בין שואה לתקומה", השגורה בשיח הציוני, מציבה את השנים שבין שלהי מלחמת העולם השנייה להקמת מדינת ישראל כתקופת ביניים, כפרק זמן המשתרע בין שני מאורעות מכוננים בתולדות העם היהודי, ההשמדה השיטתית של יהודי אירופה וכינונה של מדינה יהודית עצמאית. אולם השנים 1944-1949 אינן רק פרק זמן בין לבין, אלא תקופה עתירת אירועים ותהליכים בעלי משמעות בזכות עצמם, תקופת "הבריחה". מלה זו שמובנה הוא כפול: הבריחה מאירופה שהפכה להיות בית קברות יהודי גדול ובריחה אל ארץ ישראל שתהיה להם מקום בטוח, ארץ שלהם. ארגון "הבריחה", טיפל בלוגיסטיקה המורכבת ורבת השלבים של תנועת ההמונים, ובכלל זה העברת האנשים ממקום למקום תוך כדי חציית גבולות בדרכים לא דרכים, הן במובן הפיזי – תוך טיפוס על הרים וחציית נהרות, בקור ובשלג, והן באופן הביצוע – באמצעות שוחד ומסמכים מזויפים. וכן גם הטיפול בהם בנקודות המוצא, במהלך הדרך ובמחנות המעבר.

הבריחה, שהקיפה למעלה מרבע מיליון גברים, נשים וילדים, החלה באופן ספונטני ביזמתם של שארית הפליטה בשטחים ששחררו מהכיבוש הנאצי עוד לפני סוף המלחמה. מתוך הציבור הזה צמחה הנהגה מקומית ובהמשך הצטרפו אליה שליחים מארץ ישראל. בראייה כוללת יש להצביע על שלושה כוחות עיקריים שהתניעו את הבריחה ונטלו בה חלק:

בראש ובראשונה מאות אלפי אנשי "שארית הפליטה" במובנה הרחב ובהם מאות רבות של פעילים שצמחו מתוכה;

אנשים מן היישוב היהודי בארץ ישראל – חיילי הבריגדה היהודית ומתנדבים אחרים לצבא הבריטי, שליחים מטעם מוסדות היישוב וההסתדרות הציונית, מן ההגנה, המוסד לעליה ב', ויהדות ארצות הברית: חיילים, קצינים ורבנים צבאיים ששירתו בצבא ארצות הברית על אדמת אירופה ופעילי ארגון הג'וינט.

השותפים למסכת המופלאה של הבריחה היו אנשי מעשה, ורק מקצתם העלו על הכתב את עלילותיהם. והנה אנחנו ביניהם והדורות הבאים אחריהם נוטלים על עצמנו להנציח את המפעל המפואר, שחצה יבשות וימים, ואנו עושים זאת בתחושה של קיום מצווה ומילוי חוב של כבוד כלפי הדור הקודם ולמען הדורות הבאים.

אנחנו, בני דור ראשון, שהיו אז ילדים ובני דור שני, הנכדים, הקמנו את עמותת "מורשת הבריחה", שמטרתה היא לספר את סיפור תנועת "הבריחה", להעלות פרק זה לשיח הציבורי וליצור מיתוס שיגיע לבמה הציבורית, ויאר בזרקור. הוצאנו הספר "הבריחה הביתה: יציאת אירופה 1944-1949 מאמרים וסיפורים". שהחיבורים המובאים בו פורשים תמונה רחבה של תהליכים ואירועים היסטוריים לצד סיפורים אישיים מ"הבריחה". והפרק האחרון: "מבט קליל בעקבות 'הבורחים'" מציע מסע עכשווי בנתיבי הבריחה, ולקינח מובאת "הגדת הבריחה". הספר כולו מקיים את המצווה: "וכל המרבה לספר ביציאת אירופה 1944-1949 הרי זה משובח". הספר נותן לקורא הצצה למידע, לתמונות ולסיפורים, שייצרו ביחד פסיפס על פרק זה בהיסטוריה שלנו. רובנו, חברי עמותת מורשת "הבריחה", היינו בתקופת "הבריחה" ילדים קטנים

או תינוקות שזה עתה נולדו. בסיפור היסטורי זה ההיבט האישי, הגיאוגרפי, הקהילתי והמדיני שזורים זה בזה ומשפיעים זה על זה. ואנו רוצים לדעת יותר, להכיר לעומק את הסיפורים, לספרם לבנינו ולנכדינו .

אנשים רבים ששמעו על העמותה, פונים אלינו בבקשות מידע: "נולדתי באירופה במחנה, אך אינני יודע איפה, אולי יש לכם רישומים?", "נולדתי במחנה מעצר בקפריסין אך אינני יודעת כיצד הגיעו הורי אל ארץ ישראל. אולי יש לכם מידע?", "הורי היו בבריחה ואמי הייתה פעילה, אך אינני יודע על כך מאום, הם לא סיפרו ואנחנו לא שאלנו, אולי תוכלו לעזור לי להכיר את סיפורם של הורי?"

הרישומים והתייעוד בתקופת הבריחה, בפעילות לא לגאלית, חשאית ובזמנים כה מבולבלים, הם נושא בעייתי. בעמותה אנו מחפשים סיפורים ורסיסי סיפורים ומבקשים מאנשים לספרם לנו. ניצור פסיפס היסטורי ואם מישהו לא יצליח לגלות מה הייתה בדיוק הדרך המיוחדת של הוריו מ"שם לכאן", הרי שיוכל לפחות להכיר את העולם שבו הם חיו ופעלו כשהיו נחשפים להגיע לארץ משלהם.

אבי, צבי נצר, היה גם הוא חלק משארית הפליטה. הוא ברח לוויילנה מפולין, עם כניסת הצבא הגרמני אל האחרונה. הוא היה גם שליח ארץ-ישראלי לפולין מטעם המוסד לעליה ב'. את סיפורו אני מספרת באחד מפרקי הספר. אני מקווה שבספר יקראו בני דור שני ושלישי לשורדי שואה ולשליחים לאירופה של אחרי המלחמה, מורים ותלמידים לפני או אחרי המסע לפולין למחוזות המוות, וכל אלה שנושא ההיסטוריה של קום המדינה קרוב לליבם.

בעלונים הבאים אתאר את סיפור הבריחה בראייה כוללת ואביא מתוכו סיפורים קטנים שאין כמותם בכדי להבהיר את אשר ארע.

קשר לעמותה ולרכישת הספר "הבריחה הביתה"
054-629-8888 Habricha45@gmail.com

אליהו וחיה ליבה גלזר

צבי תדמור

הזוג, אליהו וחיה ליבה היו דיירי רחוב ויצמן, במגרש הקרוב לביתנו. בהיותם בעשור השמיני לחייהם הייתי פוגש בהם במכולת הסמוכה או בחצר ביתם כאשר הייתי בא לבקר את חגי נכדם, חברי מביה"ס, כי אהבתי להקשיב לנגינתו בכינור בו החל לנגן בשחר ילדותו. הפעם אספר אודות אליהו וחיה ליבה "נציגיהם" של הפועלים הראשונים שהגיעו למושבה, והיו בעלי משפחות שנשארו בה ולא עזבוה כרבים מהפועלים שהגיעו אליה בגפם בעלייה הראשונה. אליהו ומשפחתו התבססו במושבה, אחרי שנות עמל, יזע ותושייה רבים.

אליהו גלזר נולד בליטא בשנת 1870 וסיים בהצטיינות את לימודי הרבנות, בהשפעת "חובבי ציון" עלה ארצה. מחוסר אמצעים החל את דרכו ברגל, צעד עד הגיעו לאודסה. בדרך עבד ברוכלות, צבר כסף, הפליג לקושטא ובשנת תרנ"א -1891 הגיע ליפו. זמן מה שהה בירושלים, אך כששמע שזקוקים לפועלים ברחובות עבר באותה שנה לעבוד במושבה בחקלאות והתגורר עם אשתו חיה ליבה ברמלה. מדי בוקר היה בא לעבודה לרחובות וחוזר הביתה בערב. כאשר ניתן האישור לפועלים להתגורר ברחובות מיהר אליהו לשכור חדר ברחוב יעקב. בעת המעבר לרחובות, כתוצאה מטלטולי הגמל והדרך תקפו צירים את האם והגברת לפקוביץ, המיילדת הראשונה במושבה הובהלה לחדרה, ונולדה הבת הבכורה, רחל, בכסלו

1894. נולדו עוד שמונה ילדים: נחמה (1897), ישבעם (1898), רבקה (1901), יעבץ (1904), זכאי (1905), צבי (1907), מאירה (1910) ואלישע (1912).

המשפחה, על תשעת ילדיה, התגוררה בצפיפות בצריף צר ובדלות, המזון הבסיסי היה לחם שעורים אפוי בתנור, טבול בשמן זית, זיתים וריבת ענבים ללא סוכר, אך עתירת חרצנים. בשבת ובחג אכלו תבשיל בשר סמלי. לאחר שאב המשפחה קיבל מנתו, חולק המזון לילדים על פי גילם.

בבוקר בו אשתו של אליהו כרעה ללדת הוא יצא עם הרוכבים לקבל את פניו של בנימין זאב הרצל, בביקורו ברחובות ב-1898. (ראו כתבה של שוקי פורר בעלון מס' 10). כשחזר, התבשר על הולדת בנו וקרא לו 'שָׁבָעַם, באומרו "היום זכינו לראות את הרצל, מנהיגנו המבשר לנו שאכן יושב עמנו לארצו".

אליהו התקין משאבת יד על הבאר של המושבה (עד אז שאבו מים כעזרת חבל ודלי) ומונה להיות שואב המים היהודי הראשון. כאשר הלכה והתפתחה המושבה ועימה אספקת המים, נוספה לתפקידו כשואב משימת חלוקת המים לבתים.

הילדים נרתמו לעזרת ההורים, עבדו בחופשות ואחרי שעות הלימודים בביה"ס העממי. בתחילת הקיץ קילפו שקדים, בקיץ עבדו יחפים בכרמים בבציר ענבים ובמסיק זיתים. את השכר קיבלה אחותם המבוגרת, נחמה מונק, לימים ממייסדי נהלל, שהעבירה אותו לאימם להוצאות המחיה.

אם המשפחה עזרה בפרנסת הבית באפיית לחם בטאבון שבחצר והכנת ארוחות במטבחה לפועלי המושבה, שאכלו "בהקפה" ושלמו כאשר השיגה ידם. לימים, כאשר הייתה להם רפת בחצר הבית, הכינה גבינה ביתית, שמנת, חֶבֶצֶת (חמאה מחלב), וחביצה (קרום העשוי חלב או שמנת, חלמון ביצה וסוכר, לקינוח הסעודה) ומכירתם לשכנים.

ב-1909, אליהו רכש בשותפות עם חברו, בכספי הלוואה שלקחו מ'אוצר התיישבות היהודים', חלקת אדמה ובה באר וטחנת קמח בכפר הערבי יבנה. חשבו לטעת עצי פרי, ומהכנסות הטחנה להתפרנס ולכסות את ההשקעה. כדי להגיע למשקם החדש ביבנה קנה כל-אחד מהם חמור לרכיבה.

הטחנה פעלה בעזרת מנוע נפט ולידה באר-ערבית שחפרו הבעלים הראשונים; השותפים הציבו בבאר משאבת בוכנות ובשטח, נטעו לימון חמוץ לייצוא כי היה אז שוק טוב ברוסיה הגדולה, ובין העצים, עד שיגדלו ויניבו פרי, גידלו ירקות בשביל משפחותיהם.

תוך זמן הסתבר כי החברים-השותפים טעו בחשבונם: הטחנה הייתה בלויה, מכון-המים לא תקין ושטח הקרקע קטן. למרות מאמצים רבים ועבודה מבוקר ועד חושך שקעו בחובות. לאור הקשיים שהתגלו החליטו כי אחד מהם יחזור לעבוד במושבה והאחר ימשיך לעבוד בנחלה. גלזר נשאר בטחנה, שורד את התנכלויות השכנים "עד שהתקלקלה אחת מאבני הריחיים, וחדשה אי אפשר היה לרכוש אלא רק בגרמניה, וכך נאלצו להשבית את הטחנה".

במלחמת העולם הראשונה אליהו טייל עם חבריו ביבנה ובידיהם משקפות ובשל כך נאסרו ע"י התורכים בחשד ריגול לטובת הבריטים. אליהו ניצל ממאסר ממושך או אף גרוע מזה תלייה, בזכות "בקשיש" גדול ובעזרת השתדלותם של ראש אגודת השומרים אברהם שפירא מפתח-תקווה, וראש השומרים ברחובות אברהם בלומנפלד. סיפרו, כי ביום הרביעי למאסרו, אליהו נקרא להופיע בפני חסן בק ביפו. בערבית רהוטה נשא נאום נרגש על הקשר והאחוה היהודית-ערבית ועל האחים ישמעאל ויצחק. חסן בק בחוכמתו הבין שאשמת הריגול היא עורבא פרח ושילחו מעל פניו.

חברו שותפו של אליהו גויס לצבא התורכי לעבודת כפייה במדבר ובשל התנאים הקשים, חלה בקדחת צהובה ונפטר.

בתרפ"ב 1922 קנו אליהו וזוגתו חיה ליבה מגרש בן שלושה דונם ברחוב ויצמן מס' 16 והעמידו שם תחילה

צריף קטן ויותר מאוחר בנו את ביתם. חסכו פרוטה לפרוטה ובחצר ביתם בנו רפת ובה שש פרות חולבות, אורווה עם סוס אחד, וטיפחו גן ירק. עץ התות שנטעו גדל והטיל את צילו הענק בחצר.

אליהו, היה ממייסדי חברת קדישא ופעיל בה עד שנותיו האחרונות. עשר שנים היה חבר מועצה מטעם הפועלים, ובמשך שנים ניהל בהתנדבות את "בית עקד הספרים" - הספרייה המקומית. זכה לאות "יקיר רחובות" אל תרומתו לקהילה.

ההורים חינכו את תשעת ילדיהם להיות אנשי עמל עובדי כפיים. מרביתם ראו בעבודה חקלאית בהתיישבות העובדת אידיאל להגשמה, חלקם במושב ובקיבוץ וחלקם התמידו בעבודת כפיים במושבה ובעיר. אליהו כאידיאה לא העסיק פועלים מימיו. כאשר נולד נכדו וצבי בנו הודיע לבני המשפחה כי הם שוקלים לתת לו את השם בועז, אליהו התנגד ופסק "נכדי לא יישא שמו של בעל קרקעות המנצל את פועליו, "הערב חג ל"ג בעומר ושמו של נכדי ייקרא בישראל "חגי". אמר, וכך היה. אליהו נפטר ב-1969.

להנצחת שמו, קראו רחוב על שמו. כתבה על קורותיהם של שני בניו, ישבעם וצבי, בעלון הבא.

היה הייתה עברית

רות קלי

יש בעברית מילות יסוד רבות שכשמצרפים להן מילים אחרות הן מקבלות משמעות שונה ומגוונת. ניקח לדוגמה את שלוש המילים העתיקות: אבן, אור, אש.

אבן. אָבֶן אֶבֶן = משקולת. אבן בוחן = אמת מידה. אבן זיק = אבן שמים, מטאוריט. אבו חלב = גיר חייטים. אבן מרמה = משקל מזויף. אבן ריחיים = טחנה, וגם – משא כבד מדי. אבן פילוסופים = אבן חכמים. אבן מלך = אבן משקל. אבן ראשה = אבן פינה. אבן שואבת = מגנט.

אור. אור אדום = תמרור אזהרה (לא רק בתחבורה). אור פנים = סבר פנים מרוצה. אור נרוד = אופטימי. אור שבעת הימים = אור ענק. אור הגנוז = ביטוי פילוסופי מספר הזוהר. בני אור = אנשים נאורים. שופך אור = מבהיר, מסביר. כיבוי מאורות = אסון, קטסטרופה. הצדק יצא לאור = התברר כנכון.

אש. אש דת = תורה (יהדות), התלהבות דתית. אש זרה = יצר הרע, להט שלילי, תאוה. ארץ האש = כינוי לאזור בדרום אמריקה. אש תופת = אש מכל הצדדים. אש וגופרית = התקפה רבתי כמו בעונש על סדום הקִשָּׁעָה. על האש = "מנגל". מִשְׁחָק באש = מסתכן. אלומת אש = ניצוץ, רשף.

נאחל שנהיה אבן שואבת לידע וחקר, נקבל באור פנים את הקרוב והרחוק ונתנחם באש טובה בקור הזה.

לראות, להביט ולהתבונן

מצא את ההבדלים

צילם יוסי רזי

נתראה בעלון הבא

תם ולא נשלם